

МІФОПОЕЗИС УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОКУЛЬТУРИ У ФІЛОСОФСЬКОМУ РОМАНІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА «ДІМ НА ГОРІ»

У статті розглядаються джерела міфопоетики українського філософського роману Валерія Шевчука «Дім на горі». Досліджено етноментальні риси літературного твору та проаналізована його постмодерна стилістика у контексті відтворення міфопоетичних особливостей української етнокультури.

Ключові слова: українська етнокультура, міфопоезис, філософський роман, «химерний роман», панмузична синестезія, топос, архетип, «двійництво», бароківість, притчевість.

В статье рассматриваются истоки мифопоэтики украинского философского романа Валерия Шевчука «Дом на горе». Исследованы этноментальные черты литературного произведения и проанализирована его постмодерная стилистика в контексте воспроизведения мифопоэтической особенности украинской этнокультуры.

Ключевые слова: украинская этнокультура, мифопоэзис, философский роман, «химерный» роман, панмузыкальная синестезия, топос, архетип, «двойничество», барочность, притчевость.

The article discusses the origins of mythopoetics of the Ukrainian philosophical novel of Valery Shevchuk «The house on the hill». Investigated etnomental features of the literary work and analyzed postmodern style of the novel by Shewchuk in the context of reconstituting mythopoetical features of Ukrainian ethnic culture.

Key words: Ukrainian ethnic culture, mifopoezis, philosophical novel, «chimeric» novel, panmuzychna synesthesia, topos, archetype, «duality», baroque, parable.

В українському філософському романі відтворюються світоглядні, ментальні особливості української культурної «душі» та релігійні, моральні, філософсько-естетичні ідеї «духу нації». Крім цього, український філософський роман як феномен етнокультури характеризується потужною міфопоетичною складовою, посиленням інтересом до язичницької та християнської символіки через наявність у ній чіткого міфопоетичного пласту. Саме етнокультура, перш за все її міфопоезис, стала першоджерелом роману Валерія Шевчука «Дім на горі» (1983).

Дослідження жанрової, стилістичної та світоглядної проблематики українського філософського роману у вітчизняній культурології тільки розпочинається (наприклад роботи В. Герасимчук, Т. Гундорової, О. Забужко, С. Павличко, О. Кирилової, В. Пуліної, С. Стоян, В. Скуратівського, перші дослідження т. зв. «альтернативного роману» тощо). Щодо міфопоетичного підходу до аналізу художньої творчості, то його розробка і впровадження

розпочинаються ще наприкінці XIX століття у працях О. Потебні, І. Франка, М. Грушевського. Результативність міфопоетичного підходу до культурологічного аналізу літературних явищ підтвердили роботи О. Білокобильського, С. Кримського, Н. Левченко, Н. Хамітова, І. Чернової, О. Коляди, О. Кириченко, О. Колесник, О. Кобзар. Слід окремо згадати праці О. Кирилюка і В. Личковаха на тему специфіки етнонаціонального світовідношення, його універсальних і регіональних вимірів у культурі та мистецтві.

Актуальність і доцільність нашого дослідження визначається тим, що міфопоетичний підхід досі не застосовували до розгляду проблематики українського філософського роману в умовах сучасного етнокультурного відродження в Україні.

Мета статті – дослідити міфопоезис української етнокультури на сторінках філософського роману Валерія Шевчука «Дім на горі» як приклад відродження етнокультурних традицій в мистецтві та літературі модерної України.

Твір «Дім на горі» має стилістичні ознаки філософського роману, літературна композиція якого складається з кількох сюжетних центрів, від яких автор вільно повертається в минуле, у сни, спогади, що стають притчами, філософськими сентенціями. Філософський роман В. Шевчука щільно пов'язаний із традиціями української етнокультури, адже його художня мова багата фольклорними тропами, лірико-пісенно піднесена, що зближує твір з баладою, яка в Україні починалася з козацької «думи».

М. Павлишин визначає стилістичну належність твору В. Шевчука до «химерного роману», що став трансформацією латиноамериканського «магічного реалізму» на українському ґрунті і якому притаманно зображення позаміського ландшафту, найчастіше – села, гумористичний тон, стильові риси бароко і необароко, наявність фольклорних елементів і мотивів з історії (найчастіше – української козаччини) та втручання фантастичного в хід подій і зображення персонажів. Але філософський роман «Дім на горі» модерно відкидає бароковий гумор, вступаючи, на думку М. Павлишина, у полеміку зі старовинним «химерним романом» [8].

Роману повість-преамбулу відкриває розділ «Спокій», який є найпоетичнішим у романі, адже просякнутий *естетикою Тичинівських «Сонячних кларнетів»*. В. Шевчук звертає увагу на завмерле дійство навколо дому на горі біля річки Тетерів, тим самим маніфестуючи гармонію Людини і Природи. Для творчості В. Шевчука, як і для П. Тичини, притаманні настрої «космізму», що поєднують людину і природу, відтворюючи міфопоетику романтизму і символізму. Зокрема, для естетики і поезії П. Тичини характерні музично-поліфонічні багатопланові образи-символи, наприклад образ «музичної ріки» в поезії «Не Зевс, не Пан, не Голуб-Дух», яка відкриває збірку [10].

Для В. Шевчука міфопоетичний топос Ріки – це світова горизонталь ідеального світу музики, ритму і кольору: «Іван спинився серед річки й на мить

заслухавсь у широку, різноманітну музику оркестру навколишнього світу... Спокійно й умиростворено поспівували у кущах пташки, дзюркотіла на високих чи низьких нотах вода, ...десь поблизу голосно кричала качка і вторував їй прохриплий голос качура. Від найближчої хати полинув невимірне теплий, неголосний жіночий спів: там зривала з дерева вишні зовсім юна молодичка» [12, 48].

І для П. Тичини, і для В. Шевчука естетично є властивим синхронне відтворення різних почуттів-смишлів, сполучення в художньому образі не тільки символів та алегорій, а й кольору, звуку, запаху, дотику. Така синестезія, поєднуючи різні чуттєві враження, ознакою багато колористичної панмузичності, досягнутої завдячуючи елементам імпресіоністичної стилістики в творчості обох митців. Міфопоетичне і космічне виявляється через панмузичну синестезію.

Ліричне «Я» поезії Павла Тичини «Не Зевс, не Пан, не Голуб-Дух», написане по-символістськи з великої літери, означає Людину нової доби, яку пробудили до життєвої мудрості глибокі соціальні й космічні зрушення. Такою Людиною у романі «Дім на горі» став «філософ» Іван Шевчук, якому відкривається велика таємниця природи і життя, а «великий космос, засаджений безліччю круглих тіл, явив йому раптом свій злагоджений ритм – все там було сповнене і впоєне найтоншим, проникливим вогнем. Здавалося, що цей вогонь виходить із нього самого і розсївається у просторі. Водночас він, той вогонь, приходив із простору й до нього» [14, 60]. Подібне космічне «осяяння» відчуває Тичинівській ліричний герой: «І стежив я, і я веснів: Акордились планети» [10]. Міфопоетичне осягнення небесної гармонії, музики вічності й досконалості світовлаштування йде ще від вчення Піфагора про «музику небесних сфер», продовжується у філософії Ляйбніца й утверджується у російських та українських «космістів».

Є у філософському романі і зв'язки із вченням ісихастів про культ мовчання, спокою, тиші, які дарують людині внутрішню музику синергії – молитовний канал спілкування із Світом, Космосом, Господом [5]. Особливим музичним наповненням розділу «Спокій» у В. Шевчука є тиша, що асоціюється героями роману з первозданною і «нерушеною» [12, 8]. Можливо, автор натякає цим на ісихастську мовчазну молитву: «Свята тиша розливалася під той час по їхньому обійсті» [12, 79]. Письменник наділяє тишу-ісихе переважно колористичними епітетами: «ось вона прийшла, глибока оксамитна й безмежна тиша», «та жовта тиша така знайома й безвиглядна!», «лягла на горби сріблиста тиша», «синя тиша оточила їх». Саме тому цей розділ нагадує діафільм із завмерлими кадрами, де «тиша росте навколо як квіти» [12, 16]. Поетичною ілюстрацією розділу «Спокій» можуть стати вірші П. Тичини: «Мовчить гора. Мовчить долина. / – Господня тїнь, – прошепотїв полинь. / І враз – роздерлась пополам завїса! – Тиша. Мертва... / ...І вже тремтять, вже спокїй сїють / Сріблястї голуби у небесах» [9].

Феномен синестезійної поезії Павла Тичини був названий Ю. Лавріненком «кларнетизмом», що умістовлює істотні риси української

естетичної душі. Роман «Дім на горі» В. Шевчука став втіленням естетики «кларнетизму» у романно-баладній формі.

Крім того, за М. Жулинським, роман-балада «Дім на горі» орієнтований на сковородинівське світобачення, зорієнтоване на «серце» й містичну інтуїцію. Радісний гімн природі, життєствердження та світова гармонія встановлюють зв'язки роману «Дім на горі» з філософією вітаїзму, конче характерного для українського світовідношення як «СВЯТОВідношення» (В. Личковах), що набуває в романі знаково-символічних форм. Саме зв'язок Людини і Природи є знаково-етноментальним у романі «Дім на горі». Автор співає художньо-образний, міфопоетичний гімн українському «антеїзму», що становить підґрунтя етнокультури: «Іван сидів на розкладному стільці-палиці і був такий непорушний, що з сусіднього куща спустився безбоязно на невидимий, бозна-коли протягнутий павутинку-місток, невеликий срібний павук. Пішов, перебираючи ногами, а що павутини не було видно, здавалося, йде він по повітрі. ...Павук помандрував уже до іншого куща, і тільки ступив він на першого листка, відразу пожовтів і той. ...Так він і мандрував сьогодні цілий день, і позасвічував на кущах перше жовте листя... Іван відчув, що той павучок проклав дорогу і до його серця» [12, 43]. Цей незбагнений етнокультурний дар саме так бачити й описувати рідну природу прописаний у поетичній душі народу, в його піснях і легендах, казках і міфах, коли добрі й злі духи, свої і чужі боги управляли сонцем і вітром, водою і вогнем, коли праукраїнське «святотвідношення» було панестетичним.

Ключовим у романі є архетипний «Дім» на горі побіля річки Тетерів, довкола якого розгортаються події повісті-преамбули, бо він маніфестує своєрідну фортецю української духовності, той етнокультурний ідеал, до якого прагне жива душа українця. Дослідниця О. Бондар визначає Дім як втілення самої людини, храму її душі. Дім для В. Шевчука — це «гніздо людини, навіть черево матері» [7, 1].

Етнокультурна традиція українського «Дому» в романі є стійкою: там володарюють жінки — зачинательки та продовжувачки роду, хоронительки моралі, «берегині». Безпосередньо з Домом пов'язаний і родовий міф: «Народжуються в цьому домі здебільшого дівчата, чоловіки сюди приходять... Вони підіймаються знизу і, як правило, просять напитися води. Той, хто нап'ється з наших рук, переступає цей поріг і залишається в домі назавжди. Так було і в матері твоєї, так повинно статись із тобою... Приходять до нас і інші чоловіки... Ці пришельці не піднімаються знизу і не просять напитися води, вони з'являються бозна-звідки... Тоді народжувались у нашому обійсті хлопчики, доля яких майже завжди була сумна: все вони до чогось рвалися й навіть з дому тікши... [12, 73-74].

Герой філософського роману Іван Шевчук та його правнук Хлопець — є такими «втікачами» з родового Дому: «Вони всі якісь дивно однакові, ці Шевчуки» [12, 151]. Вони — філософи, породжені двома світами, реальним і міфологічним, з часом починають бачити містерію життя, чути музику природи. Козопас Іван Шевчук пише історії з людського життя, п'ять зшитків —

«п'ятеро ненароджених синів», – яких Хлопець «прилаштовує до літературного вжитку» під промовистою міфопоетичною назвою «Голос трави». Таким чином, В. Шевчук подібно до М. Булгакова в романі «Майстер і Маргарита» використовує прийом «тексту в тексті».

Узагальнений образ безіменного персонажа Хлопця дослідники інтерпретують як біблійного «блудного сина», який після мандрів повертається до рідного Дому: «Серце Хлопцеві забилося прискорено – втягло його в той отвір вулиці, наче могутнім насосом... Здавалось невідома сила піднімає його над землею, на око вибилась непрохана сльоза» [12, 190-191]. Письменник В. Шевчук модернізує притчу про блудного сина, яка може бути представлена як архетипна модель поведінки не лише окремого індивіда, а й всього людства. Після довгих мандрів Хлопець знаходить себе, відчуває радість прозріння, пізнає вічні закони. Символ «Дому» в поєднанні з цим мотивом повернення означає життєве благо, екзистенційну фортецю, надійну основу щастя, а дорога, яка веде геть з дому, – прокляття. Ця антитетика теж характерна для міфопоетичних традицій української етнокультури.

Отже, «Дім» в романі набуває значення першопочатка, власного космосу, універсальної моделі світу, осередком спокою, гармонії душі та місця родової, родинної вкоріненості, зустрічі поколінь, домівку етнічного духу [6]. Так і за словами В. Шевчука: «Дім, особливо в тоталітарні часи, – фортеця для оборони від світового і державного зла» [7, 1]. Взагалі всю творчість В. Шевчука називають апологією Дому як природного, матеріального, так і духовного, «вічного», дискредитацією усілякого роду «безпритульності» [1].

У романі архетип Дому невід'ємний від топосу Гори. Російський дослідник міфів В. Топоров [11] розглядає Гору як трансформацію Світового Дерева – образу світу, модель Всесвіту. Саме «Світова Вісь» уявляється у вигляді Священної Гори, міфічної або реальної, яка вважається найвищою точкою Землі, центром світу, де утворилося все суще. У слов'янській міфології Гора (Світове Дерево) – це вертикаль, що ділить світ на Яв-Прав-Нав.

У романі «Дім на горі» Гора стає міфообразом, що об'єднує у собі два світи, утворюючи тим самим «двосвіття», що синкретизує міфологічне і реальне у єдиний антропокосмічний простір. Гора, яку увінчує Дім, утворює «вісь», яка з'єднує Небо і Землю. У вертикальному розрізі Всесвіту, за В. Топоровим, небесний кінець «Світової Осі», тобто абсолютний верх, є найбільш сакральною точкою і найближчою до Бога. До того ж В. Топоров тлумачить топос Гори як «двері» у паралельні світи.

Відтак, не дивно, що у романі з домом на горі пов'язане циклічне пришествя на землю міфологічно-фантастичного «Дженджурика» Анатоля, який ніби з'являється бозна-звідки, щоб спокусити дочку Дому. Його прообразом є чорт-Мефістофель, що на українському ґрунті набув вигляду міфопоетичного сірого птаха «у сірому костюмі, лакованих туфлях і в солом'яному капелюсі» [12, 152], або міфологічного Левенця-чортика, бісенятка [6].

Дім-на-горі є ізольованим від навколишнього міфопростору, шлях до нього непростий. Для української етноментальності характерна інтерпретація

дому-на-горі як «дівич-гори» – священної гори, що має зв'язок з спільнослов'янським культом жіночого божества. Маємо підстави говорити про синтезований архетип Дому і Гори і їх трансформацію в архетип Храму, як осередку святості, незмінності та циклічності, як місце-святилище поклоніння культу богині Magna-Mater – Великої Богині. М. Жулинський інтерпретує Дім як Парнас, а жінок, що населяють його, називає «музами» [3, 476]. Недарма до романної Галі «впливала... через вікно повітряна богиня. Була складена з голубих площин, а вдягнена в сонячне проміння, входила в неї через очі, тоді й очі її голубіли; вони зливалися в одне й жили отак: богиня й вона...» [12, 10]. «Голуба богиня» – це міфопоетична іпостась Галі, з приходом якої Галя відчувала надзвичайну силу, впевненість, молодість і привабливість.

Якось в інтерв'ю В. Шевчук зазначив, що похідною від Дому є категорія Дороги – «це життєвий шлях, стежка для утечі з Дому (ескапізм), духовні мандри, житейська колотнеча... Дім обов'язково єднається з дорогами, стежками, без них він мертвий» [7, 2]. З цієї точки зору в романі життєвий шлях фронтовика Володимира видався вкрай важким, як і дорога до загадкового Дому на горі. Він навіть не підозрював, що від цієї дороги життя його круто зміниться, що він одружиться з Галею і знайде у тому домі спокій і душевну гармонію.

Міфопоетичним, навіть містичним у повісті-преамбулі є лейтмотив «синьої дороги». Для В. Шевчука вона уособлює сферу вічного або метафізичну надреальність – «світ колишніх людей та відлетіле життя» [12, 216]. Етнокультурна символіка синього кольору і мотив дороги, запозичені з українського фольклору, певною мірою переукуються з пошуком синього птаха у М. Метерлінка. «Синьою дорогою» приходять Микола до вікна своєї вдови Олександри провідати п'ятьох маленьких дітей. «Синьою дорогою» він зустрічає постаті, які складають гілля безконечного дерева, що «розгалужене навсібіч, з'єднувалося, розходилося, ніде не починалось і не кінчалось» [12, 49]. Таким чином, «Світове дерево» у міфопоетичному Космосі В. Шевчука асоціюється з деревом смерті, з яким герой зустрічається у «країні вічності».

Для філософського роману «Дім на горі» притаманне не тільки міфопоетичне, а й романтичне світосприйняття, теж характерне для української етнокультури. Від європейських романтиків В. Шевчук запозичує жанр балади, синтезуючи його з романною формою. До центральних мотивів романтичної балади належить, як правило, кохання між жінкою та демонічним єством у чоловічій подобі. М. Павлишин у зв'язку з цим зазначає, що «Дім на горі» зацікавлений наслідками таких демонічних зачатъ та їхнім символічним потенціалом. Опис прозріння Івана Шевчука, переходу до якісно нових, привілейованих форм бачення («Відчував над собою там, угорі, величезний і безмежний простір, його душа проходила туди, розкладаючись на етер, пливла, обволікаючи далекі планети, метеорити й супутники» [12, 105]) належить до європейської традиції романтичних зображень митця-ясновидця в дусі Новаліса й Шлегеля, Вордсворта чи Кітса.

Крім того, з романтичної традиції Гофмана, зокрема його роману «Золоте горнятко», В. Шевчук перейняв напівмістичний прийом «двійництва». Адже для творчості Гофмана, як і для інших романтиків, характерно роздвоєння світу на реальний, дійсно існуючий, і світ нереальний, фантастичний, ірраціональний – світ мрії. Виходячи з цього, художній світ романтиків, маючи реально-ірреальну природу, породжує роздвоєння літературних героїв між двома світами. За допомогою міфопоетики В. Шевчук обіграє гофманівське «двійництво», творячи своїх героїв, які балансують між реальністю і міфом.

Міфологічним «двійником» Галі, як уже зазначалося, є «блакитна богиня»: «Богиня ввійшла їй у той ранок у серце, і вся вона засвітилася, заясніла – сонячний світанок відбився на денці її очей і незвичайно їх посинив». Анатоль, який є «незмінним і нетлінним у часі» [12, 189], представлений у вигляді зооморфного міфообразу «сірого птаха»: «...летить до їхньої гори й озутий той птах у лаковані туфлі. Дивиться тужно неймовірними очима й кричить, як ворон, а може, й пугач».

Ясновидець, син перелесника, козопас Іван Шевчук через «двійництво» став творцем-поетом, митцем, мисленником, своєю подобою він стирає межі реальності і міфу. У час, коли до нього прийшло «прозріння», він «виключався з реального світу; дух його, здавалося, жив в інших сферах та іншими вимірами» [12, 112]. Його дружині Марії здавалося, що біля нього вона «чує шерхіт легких білих крил» [12, 101], а його лик почала бачити на іконах у кутку хати, тоді «відчувала присутність на душі якогось свята» [Там само]. До речі, цей стан нагадує розуміння сутності українського світовідношення як «святотвідношення» [6].

Міфопоетичним, навіть містичним першопоштовхом творчості для ясновидця Івана Шевчука стала неземна, сакральна сила, «хіромантия Космосу». Весь простір уявлявся йому широкою долонею, «заповненою лініями, квадратами, колами, людськими істотами, рухом та вовтузінням» [12, 123].

Відповідно, модель світу у філософському романі В. Шевчука – це своєрідна «велетенська долоня», а козопас Іван символічно виступає етнокультурним «хіромантом», що відстежує усі найменші зрушення в людському бутті. Повний збіг прізвища автора і його героя підтверджує думку про «авторське двійництво». Письменник В. Шевчук у своєму герої-філософі вбачав омріяну людину нового світогляду, космічного світовідчуття, яка найвищу цінність бачить в Любові як русі до гармонії світу й людини. Таке антропокосмічне розуміння любові є виявом панестетизму української ментальності, іманентної міфопоетики традиційної етнокультури.

Інший «ясновидець» у творі – Хлопець, подібно до свого предка – Івана Шевчука, після мандрів і повернення в Дім пізнає «Космос», «повний нескінченного простору, густо заповнений круглими темними та ясними тілами. Погідний ритм упізнав він у всьому – там, у небі, і тут, на землі: рух планет, соку й крові, рух живих та мертвих тіл» [12, 220]. Тут письменник В. Шевчук наголошує на родовій невмирущості, циклічності життя, натякає на космічну силу забутих предків.

Друга частина філософського роману – «Голос трави» – має містичну кількість новел – тринадцять. В. Шевчук активно звертається до народних легенд, переказів, міфів, казок, дум, пісень, бувальщин, адже міфопоетика фольклору є символічним світом єдності Людини і Природи. Романні новели мають фольклорно-міфологічну основу і відтворюють умовно-хімерне переплетення реального і міфологічного в етнокультурній свідомості людини. Використання українських демонологічних образів, повір'їв та вірувань прадавніх українців є важливою рисою вітчизняної хімерної прози. Усі розповіді – про ірреальні взаємини людини з містичними героями: відьмами, домовиками, чортами, перелесниками, а витoki цьому нарративу лежать у архаїчному язичницькому світосприйнятті праукраїнців.

Моторошність містичного циклу новел В. Шевчука спричинена філософським трактуванням надприродного як міфопоетичного. Для міфопоетики письменника характерний етнокультурний мотив гри з нечистою силою, у зображенні якої відчутний вплив язичницького світовідчуття, Гоголівського «Вія» та неоготики. Автор надає українській міфології постмодерністське трактування етнокультури, зберігаючи неповторний національний колорит і традиції.

Отже, В. Шевчук у романі «Дім на горі» втілює специфічне українське барокове світосприйняття, на що вказує надмірна хімерність та містичність художнього стилю, світоглядні антиномії добра і зла, діалектика змінного і постійного, мотив плинності буття, образ мандрівника тощо. Крім барокових ознак для творчості В. Шевчука характерні впливи романтизму, сюрреалізму, неоготики, символізму, імпресіонізму, «кларнетизму». Джерела міфопоетики філософського роману «Дім на горі» знаходяться у глибинних пластах етнонаціональної культури – у фольклорі, народних віруваннях, у язичницькій і християнській міфологіях. Міфопоезис «хімерної прози» В. Шевчука насичений специфічно українськими етноментальними рисами: світовідношення як «святівідношення», «вітаїзм», інтровертність, кордоцентризм, софійність, антеїзм; архетипи Дому, Гори (Світового Дерева), Дороги, Храму, Природи, Землі. Художньо-естетично вони виявляються через бароковість, містичність, фантазмагоричність, метафоричність, гротескність, притчевість філософсько-літературного тексту сучасного українського письменника.

Література

1. Горлова О.В. Мотив «Дому» у творчості Валерія Шевчука [Електронний ресурс]. / О.В. Горлова – Режим доступу: <http://do.gendocs.ru/docs/index-299215.html>
2. Ермаков С.Э. Опора Мироздания. Мировое древо и Скала Времени в традиционной культуре / С.Э. Ермаков, Д.А. Гаврилов. – М.: Ганга, 2009. – 288 с., ил. – (Обычай веков).
3. Жулинський М. ...І сповідає нам голос трави: післямова до кн. Валерія Шевчука «Дім на горі» / М. Жулинський. – К., 1983. – С. 475-476.
4. Ковалів Ю. Кларнетизм Павла Тичини – нереалізована естетична концепція / Ю. Ковалів // Слово і час. – 2003. – №1. – С. 3-8.
5. Личкова В.А. Синергія та людська креативність у релігійнознавчому та естетичному аспектах / В. Личкова, Л. Ширяєва // Людина. Культура. Освіта: матеріали II

Всеукраїнських філософських читань пам'яті доктора філософських наук, професора В. І. Шевченка (м. Чернігів, 17 лютого 2012 р.). – Чернігів: ЧДІЕУ, 2012 – С.117-119.

6. *Личковах В.А.* Філософія етнокультури: теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури / В.А. Личковах. – К.: ПАРАПАН, 2011. – 196 с.

7. *Монахова Т.* Концепти «Дім» і «Дорога» у творах Валерія Шевчука: коментар письменника / Т. В. Монахова // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2007. – № 1. – С. 90 – 92.

8. *Павлишин М.* «Дім на горі» Валерія Шевчука / М. Павлишин Канон та іконостас / Марко Павлишин. – К.: Час, 1997. – С. 98 – 112.

9. *Тичина П.* Іще пташки в дзвінках піснях блакитний день купають [Електронний ресурс].
–
Режим
доступу:
<http://poetyka.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin58>

10. *Тичина П.* Не Зевс, не Пан, не Голуб-Дух [Електронний ресурс]. / П. Тичина – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/Література/Павло-Тичина/21170/Не-Зевс-не-Пан-не-Голуб-Дух>

11. *Топоров В.Н.* Пространство и текст // Текст: семантика и структура / В.Н. Топоров. – М.: Наука, 1983. – С. 227-284

12. *Шевчук В.* Дім на горі / В. Шевчук – К.: Радянський письменник, 1983. – 487 с.